

T. V. Kozlovskaya, I. O. Tsvetkova

аравалдык (шажыр) интеллектта. Сыйлаабы
Турааны Мугузайлар байыртан дахха-
рыр буолбута "Саха сиригэр 18-с үйэ
бутуутугун 19-с үйэ ортотугар дээр
туулдари бэллэйиһин диэн шажыр өлөрү-
чөөн нүпүө күүстээтэ буолар диссертаца-
атын 1989 сыллаахха психологиятык
конференция Окуута сотору конференция
диэн атын баар болуогун тахсыбыта.

Күннi тугуйтанин аргу мугурдмивитица, бaлaам тaмг нигэржсэргэ Төрөжбү ай- ылартай мугури суух танилцаар, илү хар- саталыгын конаг бөгөөдлэх ыгтатилца- рга сурууан хийлдрьмтэ. Эдэр үгсөөн тугуйтанин Сөхө АССР Баярбал- санжэгийн аргу бугт сал-

агын кылашларынаер даялаат-сурун тууралиибетиз, бирт сикоток арийнх ас- саинаах ануугтар үсгетерин, бестетин туу- рин, килитер тылтарин тууун хаашары- ыга, башыныа, сикоток асегетары про- мышеностой сыдыарыга, башынай ха- шайыстыбашарын айынарныга, бырапыл- лахыт сирдари асегетовантас, илал жер- сирдари уулааһынтыа, ийер уулаа хакары- налыга, ала аирого сирдари суури сууталаах бижтуруос сирга сурунри Кырдыга дарины, ийбурт асегетар аир утуулай тол- суудуур ийер асегетин бешини бижурок а- ро- сит.

[illegible]

Дисциплинардуу хайкырыш сахатын нургуун жумушунун башкастарын жарымын аяктык хайкырыштын биринчи бөлүгү катары уюмга дүңгүн бөлүнүлөт. Кээ бир учурда башкаларга салыштырмалуу. Адамдын Дүйнөнүн катары таамай катары дүңгүн бөлүнөт. Адам, катары дүңгүн бөлүнөт. Адам, катары дүңгүн бөлүнөт. Адам, катары дүңгүн бөлүнөт.

Степан ПОПОВ, Дэлгүүстэй
Хартамсаар, Африкын Дэлгүүн хэр-
гэлдээгч Нодовдотон.

ORDER

Күнн үүрээр үгүйсгэй эгэ. Ордук гуманитарнай өгтүгэр лаппа кыанара. Университет үүрүн бырагыраамманын хазарды хамар байхылаара. Ону, бысгахтыг малахха, манайг биег чакчалан бигэргэтэхха солд дин саналын.

Арай туран, 1977 сэл саас истористар сударыстыгбаний эхэмнэна сардам мыта. Олно улаатар "Дьаахынап Олтуонна бэлнэти ылаат, хамхынайаттан кингүлдэтэн, бэлээнэмнэс, сонно тута туран эрэ элгилтээн "биэри" ылан тахсан баран хаалда ээ?" - дээн сэрэн кэлсэбэйтэрин эг кулаахпынэн истэн тудардаахын.

мэйнэм нэгтгэ дэвхснйагта дээрн буолан
ылбытам ээ. Арай биш бэдьыргы ойууттар
иттэһин хамсаададара эбигэ ний!" - дэ-
бэһиһэр, мин нэргэмэвиээн нүлүгү бэһиһү
нүлүбүттэрэ Холостуой эрдэһин куоракка
күөрэ сырыттаһына "Эдэр учуонайдар
уолсай дьыллэрэ" дьин ааттанар куорту-
дэһүс хохулар биирдэ-иккэтэ ынгыран ыл-
дыһтаган гүөрдэлэх.

Аспирантурада даганы үчүгүйдүк үнө-
нэр суураның истер этим. Онгон Тыл, ли пера-
тура уонна история институттар барис та-
былган үлээбизга. Каргэниң кытта биерга.
Манын дагетан эттэхсэ, сыбайалыктар мин-
пин, иэргэниэх, өлгөрдөөх киһини, акаа-
танан көрбүтүгү, хаайан туран баһомго-
го.

түнэн баран, үлдээх күүтэйэн-саарайан кэлэрэ эгээл талгайхэттүгэр күүрэн мөчөөрөөмөнхөлөнө сы өдүлөр булан аҕаалла итиннээк оҕо курдук бү улгаатыннан баран идэ эрдэхтэрэ.

Орнатор сүбү өлүгүтэ тыйыкта – кийинтэр: иһин арытан эхилтэр өй бу үөс тардыы кытараңна туур”, – дэс таластаары. Орнатор сүбүлэр тхлоргар кийитэ – Маайа иһилт көрүтүлөх. өй түбүтүрбүтүн баала

Ураанайг утарыгласнаар
хурднуу хотоонон эрх
тайрагтаа. Ихэнэ улахан хой
ло туулан, Ураанайгс өм
дэргитэр тээрэнбөгс
дэһайагта бэйһардыла
хысан, айманан хари
буолаахтайбөгс, мүн
айаардан кууганалдан, с
риллээр дээрн иһинил
зэвхэнэсэг. Бу сэрэгт
тар тулуйгатылар, эм
нэ сэнэхистилэр, огт
саа да тэбигтэр чуган
нук жигрэн бары баа
хэмгэ сагата суох оло
лөмгөр нэрбүтэ буолу
наалара барыларын
Сүүтээс Тохеуу туһан
сыйлытара улааттар ас
аппыттар. Сүүтүк эмгэ
улан тайрагта. "Оо, с
рум Сахар бөгсгэ бөгс
түтэн улааттар хаан-үл
түйэр булар гын ула
агтыгс өрчөгсөгс сиргэ
идьһэллэрин хайыс
тэ. "Оруу буушан т
олааг дот Күнн а
дэһайагс эгт", дэнэ

Идгэлзэрийн этгэн ч
арааргаан, кырлалтар-ин
хннрэн сууян, бэрлээн
дэгайан, нхки сүүдүнү
сыралдаах үдмэлэрийн тү

[illegible][illegible][illegible]

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

ИДЭГЭН ӨЛӨРЧУМЭ
(Кэпсээн)

[illegible]

дизн тигэнэ нэвэр сүеһү. Кини бараахыта хас да сүеһү баар, онон арыһы кыралара дизн кичини тал-дыһар. Идэһэттан уос-тинс уласт-тогочин элбэх. Куоратынан тылан олордоҕо, сизиниэргэ тардыахтаах.

Өрөөл дунд Сахаардаах уулаттар, кийизтэрэ каллизар. Ортин-ордох бахастарын, сүтэлэрин сыттылаан, таастарын, биздэрэлэрин балконтон көрүсүдэр. Сахаар сарсыарда атын сүөһүлэрин дала таһартаан баран, Ураанайдаах сүүтүгү хотомто хайдарбыта уонна хайдах эрэ уйданыан ылыта. Сотору уулаттар хотомтон Ураанайы таһардылар. Кырдыар сүөһү сэрэбиттэ биллэр, туох да дыагы суох баайтарда уонна Сахаар диэки калыбыттыи көрөйүлэ. Ураанайы бырастыы. Хай-аахпытый, аһыыр-таннар наада буоллага, — орешотор сангаран иһэн бөтө бөрдөрдэ. “Ыл, бар! Аһыа туруохпут дуо?” — диэн улахан уол саба сангарда. Сахаар ороууй эрпилэн, диэтин диэки салбыкнаата. Кэппиттэн сүтэ сүскэ сазыйылар тыаһа иһиллэстэ да, Ураанай барахсан суулан “кур” гына.

Улалттар обургулар сүеһү хабарбатым быһа баттаан, хаанын сүүрдэ оҕустулар, тириитин сүлээ алгаддынттилар. Сотору иһин таһардылар. Сахаар идэһэ өлөөрөччүлэргэ, дьэ, чугаһаата. "Оо, ороһох эбит дин.", - кыра уол соһуйан санга аһайда. Сахаар ити тылтан төртүд да уйулдатта көтөн, дьэтигэр кирибитэ - Маайата оһох ненигэр уэмсэ нөрүйэн табахтыа олорохтуур эбит. "Дөһөр, сүөһүбүтүн уулаах дьэтигэр", - ороһотур аан айаар туурар олгоһоско олордо. "Чээн, барыһаным

даа.” – эмзэхсин ынарын ахьйан
тылын кэлннгэ доронун тардан
санарда, куулаа элгирээн ылаа
“Отгон эн туруусхутун дн
эмийэ кытанан дн”, – Сахар
буруйу эмзэхсинээр гүхэрэ охс
бутун бойгэ да бшлөөтэ хаалта
“Олхуу буолтумуа! Ыам аайа тар
батар эрхидэх сүөһүтэй днэ от
гон ням аймвар этэй!” – Маайа д
хаалсыбата. Ороннордоох эмзэх
син тыл бырахсан баран ням ба
дылар. Чочумча буолан барам Са
хаар: “Сүөһү днэ отгон туттула
ары сүөһү буулаа дн. Оро куд
дук илэн бара туруохпут дн”, –
днэ баран туран, тахсан барда
“Отгон бодуустаспыт, көрбүт
днэ хайдах харьһыбат буолуох
путуй?” – сытыы-хотуу Маайа
ороннордоо нингити днэ куулаһын
улаһыһанаран сагара хаалта.

Маайя сүөхүлэрин кытта куруук киһи курдук кэпсэтэ сыдыаччы. Хас бөйрүккүлэрин хайдах, хайа күн төрөөбүтүрүн, туох өрлөмүгүтэрин аага өйдүүр. Урунай ийгэ эмиз бөдөг-садаг ынах этэ, бээр сарсыарда хотоннорутар тахсыбыллара – хайы-үйө төрөөн, үчүгэйкээн тыһы ныйрай түөрт алаҕар тырбаччы тирээн турар. Улаатан илэрин ахсын Урунай үкүү ийэтин курдук буолбута. Ты-бэстээн сэдьылаланыарына: "Оо, бу сүөхү сүрүн дии!" – дииэ хаһайкага хаһылаагатына, ил-тибэт курдук тохтуу гүһэрэ. Оттон Сүүтүгү кыратын иһин итиннэ ааттаабытара. Ийэтин эмгээрин быатын ыыгтахтарына, өмүсүтэр ийэтин аннынан дьыллыс паны-атын ыыары эмээри сүүсү тэбэл-лэрэ. Түөлбө дьомо Сүүтүгү бары-биччылара Атын ныйрыкларга ха-алан, хаһайылытарын долгута

.....

БЫРАДАБЫАС МАРИЯ

Кэлсиэхпин баһарабын

Сахалар этгилэринин, дьыл-хонук, сөгтөн олохпут барыта Дьылда Хаан эйаарынан, оҕорбугунан салаллар быһыылаах. Ол да иһин дьыгызэх толорук олорук олоруу үүстүкүрүлээх.

Мин бүгдүм көксөшүр, суруйар кийим олоо бу тыйлар-
га сөп түбөһөр курдук Кызыл-бырдабыас Мария. Бөйүтэ
ахтарынан, Хадаарга "Уус Алааһа" дээн Бүөтүр Уус
алааһылар амтаар дээн чулаамытар 1938 сыллаахха сө-
тиннэ 6 күнүтөр күөх онко түспүт, күн сарын көрбүт.
Синэи чорочну улаатан эрэр кыык ор, ийэ-ага сылаас тап-
тамын билбэнэ, баара эрэр үстөөрү. Ага дойду Улуу сары-
нэ бүрүүкүрү. Аны 1942 сыллаахха күһүн ийэтэ, ара-
аһыныларо Мотрена, Улыана, Ирина уолунаан Косты-
льн Чуралгы оронусунан кыһаастарын көһөрүүтэ түбөһөн.
"Кыһыл кырыс" колхозтан хоту бараллар, онно тийбэн
ийэтэ мэддэн өлөө.

1947 сыллаасха азатын нөгүлмэлээр дөйдуларыгар эрчиллэн илмэллэр, бу дыыл күһүнүгэр Чакыр алын сүһүөх оскуолатыгар 1-кы кылааска киирэр. 1957 сыллаахха Хайахсыг 7 нөһлөөстөөх оскуолатын бүтүрэр. Онтон салгыы 1957-1958 сылыгар Дьоксуускайдаагы кооперативнай техникумга үөрээн продавец курсун бүтүрэр.

1959 сүүлэххэ Пётр Александрович Лузинга мэргэжлээр "Победа" зэмхсэна ышпылхысэттыг үнэр. 1963 сүүлэххэ Дьылжа Хаан ышпылхынан Дьокуускайга кинирээр. Сызыл-хотугу, үлэттэн-үөрөхтэн салдыгт кылыс оро швей-мотористка идэтгээр үөрэнэи, өскөтөөр фабрикага үлэлнээр. Ол сүүлүн 1966-1969 сүүлхэргэ "Тысяча мелочей" маранынгна продаветынан үлэтээбита Маринны дьылжата 1972 сүүлэххэ дойдугугар ажалар. Хадаар сел-потун Хабахылтаады бородуукта маранынгыгар үлэрэ кинирэр. Дьэ, манган сарааламыта потребкооперация туһугар алымпылаах, таһаарылаах үлэтгэн кэмнэра.

Мария Николаевна Хайахсыкка нэһилиннэни аһынан-танаһынан хааччылыыга, үлэтир сүрүгэр аһылы технология кэриэтигэр ыкса ыһан үлэтир, нэһилиннэ, байыктаахтар нтэбэллэрин ыһан, биһртэн биһр кэрдиһи дабайар. Олох ирдэбиһиэн аһал от-деллар, байыни хааччылыы кэриэбэттэрэ, депутат Мария Николаевна туруорсуутунан, этии киллэрэтигинэн, кили көүлүкэтининэн, райсоһоһ ыбраһылыаһыаһын, "Холбос" РПС өйөөһүнүрлээн Хайахсыкка сайадылы тэһиттэх маһаһын туһууһан үлэлэбэтэ. Манна Мария Николаевна коллектива бончумуһаах кыһааты киллэрбэтэ.

Пенсияда ололдор, Мария Николаевна үлэлзэн аял-
сылт кэмнэрин астына ахтар, биһигэ үлэлзэбит дьонутар
махтанар. Хотунан-согуруунан сымдан табаар эгэлгэ-
тин таһар Николай Васильевич Филипповы, ыраас, тын-
тап тутунуулаах рабочий Акимовский Филипповы, ма-
мал

дын ыраас марафонан уйорундунан Мария Петровна,
элдер ардагчылары, саямачылары, М.Т.Охлосованы,
М.А.Охлосованы, Л.А.Ермакованы да кына тутта, асты-
ны ахтат.

[illegible][illegible]

Бу үлэни, апа-тута сыйдын 2005 сыллаахха иара кыһа Катя өлөөсүг туурган. Толой нэһиллэр тахсап кыһа хаалларбыт үс оргутар үксүү буолан, сийлэрин көрбүтэ-харайбыта, Маана ди өлөөсүг обществоннай үлэтин салгыбыта, иһинэн умсуугун дьэрбастахыта. 2007 сыл кулун тутар ыйылар республика маастардарын бастакы форумутар делегат буолбута. Толой Дирөгүн баһылыта Василий Иванович Нестерев көмөтүнэн, көүрүлүһүнэн нэһиллэп обществоннай охорр актыы-бынайдык кыттыбыта.

Два, многие дымилых России Потребкооперацион-
ный тубигуна, Социалистической куоталыны хас дв
тогулдох кыайылаахтара, Коммунистической Удэ
ударыкта, 4 кыыс, 1 уолдоу ийыкта, 16 сыя тапталыах эбэ-
эбэ Мария Николаевна Лукина.

Убагсабыллаах Мария Ивгэжэвэ, минхэ уяраа-
баг эдэр эрхэм, кылаанх дүүхүбүкэнэ, миннэн өттүтэр
туруурүмүт сыйлал сүтүһүрүт бэргэйдэн!

Г.С. ПЛАТОНОВ,
России Потребительский центр туйгуна.

Хаварыжыя: Марыя Никольска-Лісінка

Комсомол 90 сылыгар

ӨЙБҮТҮГЭР-СҮРЭХШИТИГЭР МЭЛДЫИ БААЛЛАР

Комсомол төрүттөмнө 90 сылдан сибээстештирдиз: хаартыскалары ылан көрө олоробут. Хаартыскалар наарданан "В. И. Сталин Москва куоракка Сталинский быыбардыр уокурук быыбардааччыларын иенигэр 1937 сыл ахсынны 11 күнүтөр тыл элгит" диген кыһыл дермантияныан бурулуштук пластикалар угуллубут анал альбомнарыгар сыһыарылла сыдыраллар.

Күндүгтэн күндү дьоммун ахтан-санаан ааһабыт, киһилэр үлэлээбит үлэлэрэ, бигини үөрэхтээх, сайдыылаах буолуулааһын киһи-хара буоларбытыгар кыһамныыла-ра умгуллубат. Ордук эдэийдэрбит Анна Слепцова, Мотрена Захарова, Екатерина Таппахова, Варвара Дьячкова кыһаартыскаларын көрөмүт улаханнык долгуй-дубут.

Урут санаторий турар томгоруун арваа аймагийн кы-
тылга наһаа кэрэ хатыг чаранг эгэ. Очотоогу адар ыч-
чат оино албастив түмсэрэ. Үс кыра сөргөн холбуу бай-
нылыгыг эриэн ситингэ тийнхлыгт кыракый ыаграй-
лардаах, томгортардаах, араас өнгөөх атлэс лианталэ-
риоси кэргэтийдилбигт саламалардаах, халгаһын огуул-
даах ысхамыаһиналаах микстэлээх этилэр. Оино түмсөн

сүбэлээр, дийуннаах баганынхыг хэсгээр буталгара. Ылгын-туога, үнжүүлүү сылдаларын олох нөртөөхшүт. Саас ыныгаа, жүнүн жөсүүрга нийлнх-төргө бөлөмүнхайднн таргалалгара. Бу болгэ мнэст-ни 1948 сыллаахга улахан өрт уота туран сибэгэ.

Космомол, партия интигизин, сайалыптынан буған-хатан тахсыбыт эдындарбыт очотоору тыйыс бирэхмэр үлэ эшпелтөхсөтээр, кытаанатар сыды-былтара. Ой-саага, майгы-сигили отүгүн олгери эрээр күндүттэн күндү дөрүттөрүн сүтөрүнэр дыа-уот тэрин-нэи, оор-уруу төрөтүү дылуун билбэтэхтэра, үлэни эрө өрө тутан, оқи дуоһулан олорбуттара. Кинилэр сырдык мөссүөннэрэ билиит сүрүхөлүгүгэр өлү тыннаах.

А. А. СЕМЕНОВА-ДЫЧКОВСКАЯ.

УДК 62-50:62-50:62-50
И. А. КУЗНЕЦОВ, И. А. КУЗНЕЦОВА

Н. М. КАРДАНЕВСКАЯ-СИВЦЕВА.

А. Г. СТЕПНОВА-ЗАХАРОВА.

доруобуйга харьстабылдын туйгуна.

Чурагчмы нэһиклээтн бичүмүртээх олонтотуох

Хаартыскалар: колхозчулар, бастагы стажант-
лор, медик А. А. Слепцов, Дождарскайдангы СНБО мурда-
на Р. В. Слепцовтын (1938 с.), В. Н. Дычкова (райсо-
вет председателин талашты), М. Е. Захарова
(САСР Верхайы Сыйтылг денунтиациялыгы),
Екатерина Тартакова (аппарат кызматкери).

"Сага олох" редакционной-издательской холбохуй Г.У. Оффсетнай бичээт, Сахардын № 150 Тираж 1866. 05.11.2008 с. бичээхкэ бариллинэ.
Холбоот нарийлэлтэ үстэ, олохторунуулука, чэллээрэ уонна субуотата тахсар. Индекс: 54907.